

Н. В. Карюк,
директор Комунального закладу «Луцький НВК
„Загальноосвітня школа І–ІІ ст. № 7 – природничий ліцей” Луцької міської ради»

Формування професійно-трудової компетентності в умовах профільної старшої школи

Розглянуто поняття формування професійно-трудової компетентності в умовах профільної старшої школи.

Ключові слова: профільне навчання, профорієнтація, професійно-трудова компетентність, освітнє середовище.

Kariuk N. V. Formation of Vocational Competence at Specialized High School.

The concept of formation of vocational competence at specialized high school is considered.

Key words: specialized training, career guidance, vocational competence, educational environment.

Постановка проблеми. Соціально-економічні зміни у житті суспільства, зумовлені входженням України у світову спільноту, спричиняють вплив на процес модернізації національної освіти. Процеси глобалізації, інтеграції, демократизації, підвищення ролі соціуму в формуванні якостей і цінностей особистості висувають вимоги до результатів навчання учнівської молоді. Важливим є формування ключових компетентностей, які забезпечать можливість вирішення соціальних проблем, забезпечать адекватний вибір професії, побудову індивідуальної освітньої траєкторії кожним випускником. Особливої уваги заслуговує професійно-трудова компетентність, що сприятиме осмисленню уявлень учнів про трудову діяльність, забезпечить можливість для їх самореалізації. Наукового значення набуває з'ясування теоретичних засад формування освітнього середовища навчального закладу, сприятливого для формування цієї компетентності.

Тому об'єктом розгляду цієї статті є шляхи формування професійно-трудової компетентності в умовах профільної старшої школи.

Виклад основного матеріалу. Наш навчальний заклад має позитивний досвід щодо формування професійно-трудової компетентності в учнів різних вікових груп. Молодших школярів навчаємо виготовляти навчальні посібники: таблиці, діаграми, картини, гербарії, колекції, діючі моделі. Учні працюють на пришкільних ділянках, у куточках живої природи, де вирощують квіти, доглядають за акваріумними рибками, майструють годівнички для птахів. В основній школі формуванню професійно-трудової компетентності сприяють факультативні заняття, предметні гуртки, дослідницькі колективи, діяльність різноманітних клубів, участь учнівської молоді в реалізації соціальних проектів. У старшій школі введено профільне навчання, налагоджено систему допрофільної і профільної підготовки учнів з екології, економіки, технологій. Організовано ефективну співпрацю з міжшкільним навчально-виробничим комбінатом та іншими позашкільними установами.

Сучасна профільна освіта стала об'єктом дослідження педагогічного колективу, що працює в умовах регіонального експерименту з проблеми

«Формування професійно-трудової компетентності в умовах профільної старшої школи».

Мета дослідно-експериментальної роботи полягає у:

- створенні освітнього середовища та забезпеченні комплексу організаційно-педагогічних умов для формування професійно-трудової компетентності учнів;
- удосконаленні роботи навчального закладу в напрямі реалізації принципу наступності й неперервності між допрофільним навчанням, профільною освітою та професійною підготовкою;
- створенні системи профорієнтаційної роботи.

Відповідно до визначеної мети передбачалося вирішення таких завдань:

- упровадження інноваційної моделі загальноосвітнього навчального закладу;
- впровадження навчального, навчально-методичного, учнівського забезпечення інноваційної моделі навчального закладу;
- розроблення методичних рекомендацій для педагогів, керівників щодо формування професійно-трудової компетентності;
- здійснення моніторингу ефективності інноваційної моделі;
- створення умов для розвитку навчально-пізнавальних інтересів, нахилів, здібностей і потреб учнів;
- виховання в учнів любові до праці, забезпечення умов для їхнього життєвого і професійного самовизначення;
- формування професійно-трудових компетенцій школярів, культури праці та практичного досвіду;
- формування системи знань та уявлень про професії батьків, місцевий ринок праці;
- забезпечення цілісного наповнення освітньо-виховного простору інформаційним, діяльним і мотиваційним компонентом.

Нами розроблено та апробовано модель формування професійно-трудової компетентності учнів в умовах профільної старшої школи. Введено нові елементи освітнього середовища, що сприяють формуванню професійно-трудової компетентності учнів.

Важливим елементом інноваційного освітнього середовища вважаємо позакласну діяльність, яку розглядаємо і як компонент педагогічного процесу, і як передбачуваний кінцевий результат виховання, що полягає у формуванні та розвитку особистості учня,

розкриті його здібностей і талантів. Майже 100 % учнів закладу охоплені трудовими акціями, заходами з профорієнтаційної тематики та позаурочними заняттями з усіх шкільних предметів. Підготовлено колективні учнівські проекти «Світ професій», «Ярмарок професій», «Моя майбутня професія» і под. Така робота дозволила, у свою чергу, повніше враховувати індивідуальні особливості кожного учня, вирішити проблему мотивації, створити позитивну атмосферу навчання, навчити дітей застосовувати свої знання для вирішення проблем.

За результатами відвідування позаурочних заходів, опитування та анкетування було виявлено, що найбільшою популярністю серед учнів та вчителів користуються активні форми і методи діяльності: рольові й ділові ігри, майстер-класи, дебати, турніри, конкурси, презентації, групові захисти проектів, конференції тощо.

Для педагогів попередньо проведено методико-практичні семінари «Застосування змагального та ігрового методів у позакласній діяльності», «Удосконалення активних форм проведення позаурочних занять», «Проблема формування професійно-трудової компетентності в історії теоретичної думки і в сучасній практиці». Питання розглядалися і на таких педагогічних радах: «Учнівське самоврядування як одна із форм ефективної самореалізації учнів», «Формування успішного освітнього середовища школи через розвиток творчих здібностей учнів», «Зростання професійної майстерності педагога в школі нового типу».

Сформовано систему профорієнтаційної роботи для обдарованих учнів шляхом різноманітних форм позакласної роботи:

- участь у Міжнародних конкурсах з математики – «Кенгур», з фізики – «Левеня», з інформатики – «Бобер»; у Всеукраїнському природничому інтерактивному конкурсі «Колосок» та історичному – «Лелеки»;
- участь у національному турі Міжнародної конференції «Енергія і середовище»;
- участь у Всеукраїнських конкурсах «Космічні фантазії», «Техніка безпеки очима дітей»;
- участь у виставках та конкурсах технічної творчості, роботі гуртків технічного моделювання.

З метою формування базових компетентностей учнів, розвитку їх творчих здібностей, виховання стійкого інтересу до профільних дисциплін у навчальному закладі створено інтелектуальний клуб старшокласників «Ерудит», шкільний клуб підприємництва «Невгамовні», євроклуб «Перспектива». Робота в клубах ведеться шляхом проведення брейн-рингів, вікторин, зустрічей з польськими школярами та вчителями, залучення учнів та педагогів до участі в міжнародних та всеукраїнських проєктах, участь у тренінгах, міських днях Європи, конкурсі «Свробачення у Луцьку». Діяльність клубів сприяє формуванню в дітей уміння працювати в команді, висловлювати свою думку і вільно її аргументувати. Підвищення інтересу до поглибленого вивчення предметів, мотивації до удосконалення знань з профільних дисциплін і вміння застосовувати їх на практиці має важливе значення для вибору майбутньої професії.

Одним зі складників, що забезпечує формування професійно-трудої компетентності учнів, є Літня школа старшокласників. Її головна мета – створення

мотиваційного середовища усвідомленого вибору профілю навчання. Серед головних завдань – узагальнення даних комплексної діагностики з урахуванням запитів та побажань школярів і їх батьків щодо отримання освіти в старшій школі, формування конкретних завдань для вчителя певного фаху з метою задоволення запитів учнів.

Результатом експериментальної роботи стало створення мережі співпраці навчального закладу з установами та організаціями, що займаються питаннями професійної орієнтації. Зокрема, спільно із центром зайнятості розроблено алгоритм допрофільної та профорієнтаційної роботи, проводиться інформаційна робота з учнями (ознайомлення з попиту на місцевому ринку праці), комп'ютерне тестування на професійне самовизначення, індивідуальні консультації тощо.

Налагоджено співпрацю з позашкільними навчальними закладами (СНУ ім. Лесі Українки, Луцький педагогічний коледж, ВІППО, МНВК та ін.) для активізації дослідно-пошукової діяльності; співпрацю з виробництвами, установами й організаціями (Луцький автомобілескладальний завод № 1 «Богдан», Центр дизайну і ландшафту; міський центр зайнятості населення, постійно діюча виставка у ВОДА «Волинь: сьогодні і перспективи», екологічні служби міста й області тощо) з метою ознайомлення із професіями, збору матеріалів для навчальної, дослідницької діяльності й виховної роботи. Це, у свою чергу, сприяло використанню різноманітних форм роботи з учнівською молоддю: професіографічні екскурсії та зустрічі; участь спеціалістів у батьківських зборах; виставка плакатів, малюнків «Професії наших батьків»; виховні години «Подорож у країну професій», «Всі професії потрібні – всі професії важливі», «Моя професія – моє майбутнє», «Азбука професій», перегляд відеоплівків тощо.

У ході дослідження окреслено напрями роботи школи і сім'ї у справі підготовки учнів до вибору фаху.

1. Інформаційно-просвітницький напрям роботи школи з сім'ями. Передбачає розроблення програми спільної профорієнтаційної діяльності школи і сім'ї.

2. Напрямом роботи школи з сім'ями щодо підвищення рівня психолого-педагогічної культури батьків. Головний аспект: створення проблемних соціальних ситуацій до провадження сімейного діалогу з питань вибору професії.

3. Напрямом роботи школи з сім'ями з упровадження синергетичного підходу. Дає змогу простежити взаємозв'язок і взаємозумовленість соціалізації й соціально-професійного самовизначення учнівської молоді.

Педагогічний колектив разом з батьками вирішують спільне завдання розвитку особистості школяра, його індивідуальних особливостей, схильностей та інтересів, усвідомленого вибору дитиною профілю навчання та майбутньої професії.

Значущими у діяльності педагогічного колективу з батьками є використання інтерактивних форм і методів роботи. Їх особливість полягає у можливості стимулювання батьків до активної участі у навчально-виховному процесі ЗНЗ та сприянні покращенню взаємин з дітьми. Серед таких форм і методів роботи використовуємо батьківський лекторій з питань профорієнтації («Правильний вибір професії і його значення для держави й особистості», «Роль знань про світ праці і потреби ринку праці у професійному

самовизначенні», «Шляхи одержання професійної підготовки», «Трудове виховання дітей у родині – важливий фактор підготовки до правильного вибору професії»); практичний семінар, групову дискусію, аналіз педагогічної ситуації тощо.

У навчальному закладі створено сприятливі передумови для участі батьків у вирішенні питань управлінського характеру щодо вибору навчальних предметів, профілю навчання, розробки системи заходів з підвищення якості навчання тощо. Цьому сприяє робота батьків у складі батьківських комітетів, раді ЗНЗ, піклувальній раді.

Зміни інноваційного розвитку експериментального навчального закладу вимагають психологічного супроводу навчально-виховного процесу. Шкільний психолог:

- здійснює моніторинг готовності учнів до профільного і професійного самовизначення через анкетування учнів і їх батьків;
- проводить бесіди з учнями, вчителями, батьками;
- здійснює психологічні консультації;
- сприяє формуванню у школярів адекватної самооцінки;
- запрошує батьків школярів для виступів перед учнями про свою професію, залучає для роботи керівників гуртків;
- надає допомогу класному керівнику в аналізі й оцінці інтересів і схильностей учнів;
- створює базу даних з профдіагностики.

Психологічний супровід інноваційної діяльності загальноосвітнього навчального закладу змістовно полягає у співробітництві практичного психолога з педагогічним колективом, психологічній підтримці педагогів-новаторів, моніторингу розвитку учнів. Спільно з психологом МНВК проводиться комп'ютерна діагностика дев'ятикласників щодо професійної спрямованості та схильності до певного типу професій, використовуються методики ДДО Є. Клімова, Д. Голланда, «Професійна кар'єра». В 10-х ліцейних класах визначається рівень домагань та самооцінки школярів, індивідуально-типологічні особливості особистості. В зоні особливої уваги – соціальна адаптація учнів 11-х профільних класів.

Паралельно з діагностичними процедурами проводяться години психолога і соціального педагога, корекційні бесіди, консультації для учнів за результатами діагностики, факультативні заняття «Людина і світ професій», батьківські збори «Сформованість життєвої перспективи та професійного самовизначення випускників», «Готовність випускників 9-х класів до навчання в профільних класах».

Педагогічний експеримент пропонує освоєння вчительським колективом нового типу діяльності – через участь у педрадах, конференціях, семінарах, міських та обласних методичних заходах, роботі методичних осередків, поширенні та апробації перспективного педагогічного досвіду.

Методичними осередками (творчі групи, методичні об'єднання, опорні школи, школи

передового педагогічного досвіду) розроблено комплекс заходів наукового, методичного, організаційного характеру, що навчає вчителів уміння наукових досліджень у рамках навчального процесу і поза ним.

Так, педагоги-дослідники розробляли програми та плани етапів дослідно-експериментальної роботи, здійснювали власну корекцію прогностичних результатів, надавали допомогу методичним осередкам і окремим педагогам при узагальненні результатів експериментальної діяльності.

Керівники предметних методичних об'єднань на засіданнях розглядали такі питання, які стосувалися формування професійно-трудової компетентності школярів та удосконалення фахової майстерності учителів. Було вибрано актуальні питання саме для певних груп педагогів і враховано різні напрямки щодо удосконалення форм і методів роботи, ознайомлення з перспективним педагогічним досвідом, упровадження інноваційних освітніх технологій, презентацію власних надбань і рекомендацій.

На засіданнях педагоги виробляли методичні рекомендації для вчителів певного фаху щодо роботи з творчими учнями, з формування професійно-трудової компетентності засобами даного предмета, проводили міські та обласні семінари. Особливе місце займали інтерактивні практичні форми роботи: презентації, майстер-класи, представлення продуктів діяльності як педагогів, так і учнів.

Методичні об'єднання постійно висвітлювали свою роботу, випускаючи шкільні газети, інформаційні бюлетені, методичні рекомендації, брошури, проводячи презентації.

Напрацювання педагогів знайшли відображення у методичних доробках: «Результати дослідно-експериментальної роботи за темою „Формування професійно-трудової компетентності в умовах профільної старшої школи”», «Роль методичних осередків у формуванні професійно-трудової компетентності учнів», «Формування професійно-трудової компетентності учнів засобами математики», «Формування професійно-трудової компетентності при організації позакласної роботи», «З досвіду формування професійно-трудової компетентності в умовах експериментального навчального закладу: методичні рекомендації», «Здоров'язбережувальні технології в навчальному закладі: методичні рекомендації».

Висновки. Отже, результативністю експериментального дослідження підтверджено гіпотезу про те, що професійно-трудова компетентність учнів формується в умовах профільної школи шляхом використання навчальних дисциплін, які розвивають домінуючі здібності старшокласників, особистісно орієнтованих технологій їх підготовки в умовах регіонального середовища, створення системи якісної профорієнтації, залучення до навчально-виховного процесу батьківської громади.

Література

1. Барановська О. Впровадження сучасних форм організації навчального процесу в умовах профільного навчання / О. Барановська // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2008. – № 5. – С. 44–47.
2. Вакарчук І. Масова профільна школа стає реальністю: [інтерв'ю з міністром освіти і науки України Іваном Вакарчуком про підсумки розвитку загальної середньої й дошкільної освіти у 2008/2009 н. р. та завдання на 2009/2010 н. р.] / І. Вакарчук // Освіта України. – 2009. – 28 серп. – С. 1–3.
3. Лернер П. Профільна освіта старшокласників: якою їй бути? / П. Лернер // Завуч. – 2003. – № 14. – С. 6–7.